

Навчання на робочому місці для ефективної реінтеграції ветеранів в освітній простір і ринок праці

Алла Чайковська, керівник відділу професійного розвитку та освіти дорослих Науково-методичного центру ВФПО

Ірина Лилик, президент ГО «Українська Асоціація Маркетингу», к.е.н, доцент

Перед сучасною українською освітою постав новий виклик – надати змогу ветеранам повернутися до цивільного життя, стати тим містком, який полегшить перехід від бойових буднів до повсякденного цивільного життя. Реінтеграція ветеранів і ветеранок з війни – це не тільки їх фізичне повернення з фронту, а й підтримка держави, суспільства, громадськості.

З урахуванням обмежень ситуації воєнного стану та доступності даних, **за неофіційними оцінками, станом на 1 січня 2024 року кількість ветеранів війни в Україні становила понад 900 тис. осіб**. За оцінками Уряду, після закінчення війни в Україні може бути понад 4 млн ветеранів та ветеранок.

Українські воїни після повернення з війни повинні мати змогу використовувати свій потенціал, знання та навички у цивільному житті. Тому завдання суспільства – допомогти тим, хто має військовий досвід, та забезпечити їм належні умови для навчання, підвищення кваліфікації/перекваліфікації та подальшого працевлаштування. Навчання на робочому місці є з найбільш бажаних форм отримання освіти ветеранами.

Це підтверджують і результати досліджень проєкту «Стратегія переходу та інтеграції українських ветеранів до освіти і робочої сили», проведених ГО «Українська Асоціація Маркетингу» в межах програми «Професійна освіта в Україні / Skills4Recovery», яка реалізується Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH за дорученням Федерального уряду Німеччини.

У рамках дослідження було проведено опитування ветеранів та інших стейкхолдерів з метою розроблення конструктивних і системних рекомендацій, які дають змогу суспільству підготуватися до нових викликів і масштабів масового повернення військових до цивільного життя після Перемоги. Отримані результати дослідження показують, що ветерани, з одного боку, зацікавлені в якнайшвидшій адаптації та отриманні роботи, з іншого, вони розуміють необхідність підвищення, а подекуди й отримання нових знань і вмінь. Крім того, у них залишаються обов'язки утримання родин, налагодження свого життя та включення у відбудову України.

В інтерв'ю ветерани неодноразово згадували, що вони потребують навчання або перенавчання, досить часто говорили про необхідність здобуття іншої освіти, яка б надала їм змогу насамперед ефективно використати навички, які вони здобули протягом військової служби, опанувати нові компетентності та отримати відповідні дипломи, які вони розглядають як соціальний ліфт в умовах інтеграції в цивільне життя. Проблеми результативності підтримки ветеранів у реінтеграції їх до освіти й робочої сили, зокрема,

персоніфікації з урахуванням особливих потреб конкретної особистості залишається ключовою в процесі оцінювання пропонованих сервісів і програм.

Кількість тих, хто потребує підтримки

Згідно із Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» ветеранами війни є особи, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав. До ветеранів війни належать учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни та учасники війни. Учасниками бойових дій є особи, які брали участь у виконанні бойових завдань із захисту Батьківщини у складі військових підрозділів, з'єднань, об'єднань усіх видів і родів військ Збройних Сил діючої армії (флоту), у партизанських загонах і підпіллі та інших формуваннях як у воєнний, так і в мирний час (перелік підрозділів визначається Кабінетом Міністрів України).

Повномасштабне вторгнення суттєво вплинуло на ситуацію у ветеранському секторі. Кількість осіб, які набули право отримати статус ветерана, значно збільшилася. За даними Міністерства у справах ветеранів України, станом на 1 січня 2022 року в Україні було зареєстровано 738 748 ветеранів війни за окресленими категоріями, 68 290 з яких мали інвалідність 1 та 2 групи.

Окрім ветеранів війни, до Єдиного державного реєстру ветеранів включено осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, постраждалих учасників Революції Гідності, членів сім'ї загиблого (померлого) ветерана війни, вдову (вдівця) особи з особливими заслугами та батьків померлої особи з особливими заслугами. Станом на 1 січня 2022 року загальна кількість за цими категоріями становила 112 320 осіб, 99,3% з яких припадає на членів сім'ї загиблого (померлого) ветерана війни.

Загальна чисельність українських ветеранів відносно рівномірно розподілялася за областями країни, з певним домінуванням територій, що мали більший мобілізаційний ресурс та наближені до тимчасово окупованих територій: Харківська, Львівська, Київська, Дніпропетровська та Одеська області.

Отже, на точність статистичних даних щодо кількості ветеранів за різними категоріями від початку повномасштабного вторгнення впливає багато зовнішніх чинників: мобілізація досвідчених учасників бойових дій, кількість загиблих і зниклих безвісти військових, брак актуальних даних щодо кількості військових з інвалідністю, адже період реабілітації, отримання інвалідності та статусу ветерана війни можуть займати багато часу. Тому потенційно кількість ветеранів може бути значно більшою.

У роки, що передували повномасштабному вторгненню, за даними Державної служби зайнятості, в Україні налічувалося від 23,2 до 24,6 тис. безробітних учасників бойових дій (УБД). Їхня кількість повільно зменшувалася із 2019 до 2021 року. У перший рік повномасштабного вторгнення кількість безробітних УБД скоротилася більше ніж вдвічі (на 54%), а станом на кінець 2023 року скоротилася загалом на 75% порівняно з кінцем 2021 року та становила 5,9 тис. осіб. Дані за січень-лютий 2024 року свідчать, що кількість безробітних УБД скоротилася ще на 2 тис. та на початок березня становила 3,9 тис. осіб.

Таке скорочення, з об'єктивних і зрозумілих причин, не можна вважати позитивним, оскільки воно було зумовлене активною мобілізацією, що насамперед стосувалася

досвідчених учасників бойових дій, змінами у 2021 р. процедур обліку громадян, що потребують працевлаштування, внутрішніми та зовнішніми міграційними процесами, смертністю ветеранів, а також іншими кризовими процесами в Україні. Можемо припустити, що станом на початок 2024 року **понад 900 тис. осіб потребують допомоги щодо переходу до цивільного життя, зокрема в отриманні освіти та працевлаштуванні.**

Шляхи задоволення запитів ветеранів із реінтеграції до освіти й робочої сили

Дуальна освіта для ветеранів

Професійне навчання на робочому місці ветерани оцінюють як одну з найбільш придатних форм отримання освіти, підкреслюючи що саме дуальна освіта створює реальні можливості для отримання знань і набуття навичок водночас з офіційним працевлаштуванням. За статистикою Державної служби зайнятості, лише 27% ветеранів, що мали офіційний статус безробітного, були працевлаштовані за сприяння ДСЗ у період 2019-2023 рр. (рис. 1). Це пояснює необхідність шукати нові пропозиції для підтримки та допомоги ветеранам в отриманні фаху.

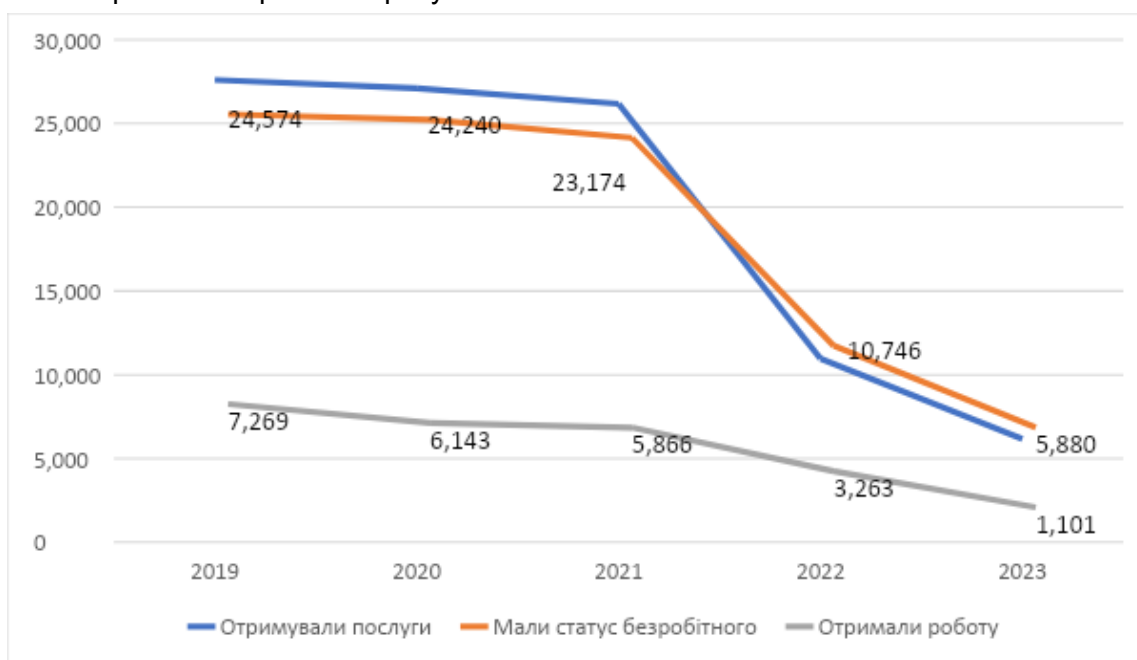

Рис. 1. Ефективність роботи ДСЗ із ветеранами (УБД)

Джерело: Статистика Державної служби зайнятості

Слід зазначити, що Україна пройшла певний шлях щодо впровадження дуальної форми здобуття освіти (ДЗФО), яка передбачає одночасне навчання в закладі освіти та на робочому місці. Перевагами такого навчання насамперед є те, що робоче місце відповідає профілю отримання спеціальності в закладі освіти. Вимогою організації саме такої форми

навчання є формальне закріплення взаємин між закладом освіти, роботодавцем і здобувачем. Цей тристоронній договір передбачає формування індивідуального навчального плану, який чітко показує, які саме компоненти освітньої програми реалізуються в закладі освіти, а які – на робочому місці, де саме і які саме компетентності опановує здобувач, обов'язки та права всіх трьох сторін. Найголовніше, що такий підхід до організації освітнього процесу відповідає передусім саме інтересам здобувача, він опановує відповідні компетентності та водночас офіційно прийнятий на роботу, отримує заробітну плату за виконані трудові обов'язки.

В Україні сформовано відповідну законодавчу базу для впровадження такої форми здобуття освіти, а саме розроблено Концепцію підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти (Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2018 р. № 660-р), визначення дуальної форми здобуття освіти було внесено до законів України «Про освіту» (ст. 9.п.10), «Про вищу освіту (ст. 9), «Про професійну (професійно-технічну) освіту». Розроблено та ухвалено «Положення про дуальну форму здобуття вищої та фахової передвищої освіти» (Наказ МОН від 13.04.2023 №426). У межах пілотного проєкту МОН 44 заклади освіти впроваджувати дуальну форму здобуття освіти, який закінчився у 2023 році (Наказ МОН від 15.10.2019 № 1296 «Щодо запровадження пілотного проєкту в закладах фахової передвищої та вищої освіти з підготовки фахівців за дуальною формою»).

Експеримент ретельно вивчав та аналізував наявний стан справ із впровадженням ДФЗО в Україні, що дало змогу виявити загальні проблеми, притаманні всім закладам освіти, описати кращі кейси. Висновки та рекомендації, сформульовані на основі досліджень, було враховані під час підготовки законодавчих і нормативних документів, методичних порад закладам освіти, роботодавцям, фаховим асоціаціям, державним виконавчим органам. Було сформовано методичні рекомендації для впровадження дуальної форми здобуття освіти для закладів освіти та розроблено відповідний інструментарій для роботодавців і здобувачів.

Водночас, пропонуючи дуальну форму здобуття освіти для реінтеграції ветеранів в освітній простір, необхідно врахувати особливості реалізації такої програми для ветеранів, особливо фінансову складову. Дуальну форму здобуття освіти здебільшого впроваджують заклади вищої та передвищої освіти. Середня вартість здобуття освіти, зі слів ветеранів, у рази перевищує вартість ваучерів, які вони отримують для покриття витрат на навчання. Дуальна ж форма здобуття освіти, яка передбачає отримання платні здобувачем, дасть змогу ветеранам покривати витрати на навчання, отримувати доступ до необхідних навчальних ресурсів та підвищувати свою кваліфікацію, що так само допоможе їм успішно відновити професійну діяльність після повернення з війни.

Державна установа «Науково-методичний центр вищої та фахової передвищої освіти» розглядає дуальну форму здобуття освіти як необхідну та перспективну, активно продовжує свою діяльність щодо популяризації цієї форми серед закладів освіти, роботодавців і здобувачів, зокрема, для надання реальної освітньої допомоги ветеранам.

Поліпшення роботи державних інституцій та поширення успішного досвіду

Очевидним є той факт, що на шляху до поліпшення роботи державних інституцій має стати зменшення бюрократичної складової та впровадження якісного сервісу, а кожна

програма та рішення, яке стосується ветеранів, має базуватися на актуальних потребах ветеранської спільноти. Здебільшого ветерани та ветеранки мають бажання продовжувати забезпечувати власну родину, зокрема, через отримання додаткових кваліфікацій та започаткування власного бізнесу. Це вимагає постійного навчання, підвищення кваліфікації, перепідготовки тощо.

Дослідження виявили багато успішних сценаріїв та історій, які стали можливими завдяки ініціативам підтримки ветеранів державою, роботодавцями, міжнародними організаціями тощо і можуть масштабуватися в перспективі.

Узагальнено можна виділити такі актуальні пріоритети опрацювання проблем і запитів ветеранів із реінтеграції до освіти й робочої сили:

- підвищення результативності державних програм і сервісів перепідготовки та працевлаштування ветеранів, підбору прийнятних за кваліфікацією і зарплатою робочих місць;
- забезпечення індивідуальної кар'єрної підтримки, зокрема супровід ветеранів у працевлаштуванні, проактивна робота з роботодавцями;
- долання бар'єрів працевлаштування ветеранів на державну службу та посади органів місцевої влади;
- поширення на ветеранів пільг та включення до квот, що сприяють працевлаштуванню ветеранів, підвищують зацікавленість роботодавців;
- перетворення військових навичок і досвіду у визнані цивільні кваліфікації, визнання та узгодження наявних та здобутих нових військових і цивільних навичок ветеранів;
- розвиток бізнес-інкубаторів для сприяння ветеранам-підприємцям;
- розвиток короткострокових освітніх програм для ветеранів з гарантованим працевлаштуванням;
- можливості поєднання навчання і роботи в реінтеграції ветеранів до цивільного життя, зокрема, навчання на виробництві, дуальна форма освіти тощо;
- підвищення доступності та результативності освітніх послуг для ветеранів, зокрема, удосконалення моделей та інструментів фінансової їх підтримки (монетизація, ваучери тощо), а також варіативності вибору програм і закладів освіти;
- поліпшення інклюзивності освітнього середовища, яке б враховувало потреби ветеранів і використання новітніх методик на базі міжнародних стандартів психологічної допомоги;
- об'єднання зусиль і програм міністерств та інших стейкхолдерів, залучених до навчання, перепідготовки та працевлаштування ветеранів;
- розвиток програм підтримки роботодавців з адаптації ветеранів до робочих місць, зокрема навчання персоналу, фізичної та психологічної реабілітації учасників бойових дій, дотримання вимог законодавства з охорони праці;
- формування мереж взаємодії та обміну досвідом роботодавців, що працевлаштовують ветеранів, консолідація вакансій для ветеранів;
- поліпшення корпоративної культури, стандартів взаємодії підприємств із вразливими групами клієнтів, співробітників та інших стейкхолдерів.

Отже, ми можемо стверджувати, що українські заклади освіти формально готові відповісти на один із викликів, який постав перед ними під час повномасштабного

вторгнення, а саме надати змогу ветеранам здобути бажану спеціальність, водночас маючи можливість фінансово підтримувати себе та свою родину, інтегруватися в цивільне середовище.

З огляду на те, що бойові дії на території України тривають і перед Збройними силами України стоїть завдання звільнення окупованих росією територій на півдні та сході України, можна припустити, що кількість ветеранів російсько-української війни зростатиме, а їхні потреби в цивільному житті змінюватимуться відповідно до вимог часу. Це вимагатиме підвищення рівня інтеграції зусиль державних установ та інших організацій з метою розроблення і системної реалізації в Україні сучасних стратегій забезпечення успішної самореалізації ветеранів у цивільному житті.

Програма «Професійна освіта в Україні / Skills4Recovery» спрямована на підтримку навчання та перепідготовку кваліфікованої робочої сили в чотирьох секторах економіки, важливих для процесу відновлення: будівництво, транспорт і логістика, сільське господарство та сфера послуг. Ця мета досягається через зміцнення спроможності надавачів послуг професійної освіти пропонувати якісні й орієнтовані на ринок освітні послуги, залучати вразливі групи населення і співпрацювати з роботодавцями. Програма фінансується Федеральним Міністерством економічного співробітництва та розвитку Німеччини (BMZ) та реалізується Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. Бюджет Програми становить 10 мільйонів євро. Програма Skills4Recovery триває із середини 2023 до середини 2026 року та охоплює шість областей (Львівську, Вінницьку, Чернівецьку, Київську, Полтавську та Дніпропетровську).